

הקדמה

פרק זה - העשירי, והפרק שאחריו, הם מהפרקים היסודיים והמפורסמים בכתביו של המהר"ל. בפרקים אלו הוא משרטט קווי יסוד מהותיים בתפקידו של עם ישראל, בחירתו ונצחיותו.

תהפוכות רבות ואירועים רבים עברו על עם ישראל מאז שנולד: יציאת מצרים, מתן תורה, כיבוש ארץ ישראל, בניין המקדש, גלויות, גאולה ועוד. כשעם עובר כל כך הרבה תהפוכות ותמורות, חשוב ללמוד היטב את היסודות המהותיים שלו, ובכך להתייחס נכון למקום שלו בעולם, ולהבין היטב את התהליכים העוברים עליו.

בפרק זה המהר"ל מתייחס לעניינם של עם ישראל בתור אלה שעומדים במרכז העולם, ותפקידם לרומם אותו ולהוביל אותו אל עבר המגמה שלשמה הוא נוצר. הוא מסביר שהקב"ה שיתף את שמו עם ישראל, ומכוח זה הם ממשיכים לתפוס מקום מרכזי על בימת ההיסטוריה על אף כל התמורות והשינויים העוברים עליהם, ועל אף כל העליות והירידות הרוחניות והגשמיות שהם חווים. עם ישראל הוא היסוד העיקרי של העולם ומהווה חלק בלתי נפרד ממנו, עד כדי כך שלא תתכן כלל מציאות של ביטולו.

הלימוד והעיון בפרק זה שופך אור חדש על גודל תפקידנו כעם, ועל מרכזיותה של עבודת ה' שלנו. הוא גורם לנו להבין לעומק מי אנו באמת ומה גדולה האחריות המוטלת על כתפנו.

ביאורים

במהלך ההיסטוריה היו לעם ישראל תקופות שונות של קשיים והתמודדויות מורכבות. העם האלוהי והמיוחד הזה, עם ישראל, סבל מהתנכלויות חוזרות ונשנות, ששיאן באינקוויזיציה ובשוואה האיומה. לא מצאנו סבל חריף וקשה כזה אצל עמים אחרים.

עובדה מצערת זו, עלולה להביא אותנו לידי מחשבה שה' עזב אותנו, ובחר באומה אחרת במקומנו. העם הנבחר צריך להצליח גם מבחינה חומרית, וכשזה לא קורה יש לתמוה על כך.

המהר"ל שולל אפשרות זאת בהבאת ראיות מכמה מישורים שונים: מישור ההיגיון והראיה השכלית, המישור המציאותי, כפי שניכר בצורה מוחשית, ומדברי הנביאים, על פי מה שנמסר לנו מנביאי האומה לאורך הדורות.

ניתן לחשוב שהבחירה בעם ישראל הייתה על רקע מעשיו הטובים. כביכול, הקב"ה סקר את אומות העולם ובחר את האומה שתציג את דברו בצורה הטובה ביותר. המהר"ל כאן הופך את המבט.

בפרק ג' הסביר המהר"ל שאף-על-פי שאנו רואים בעולם כוחות שמתנגדים וסותרים זה את זה, לעולם ישנה מגמה אחת. הכוחות משלימים ובונים את המגמה הזו. אותה מגמה נקראת 'ראשית' - היא הבריאה שברא ה', והיא עם ישראל - כפי שאמר ירמיהו [ב, ג] 'קדש ישראל לה' ראשית תבואתה'. ישראל הם הקודש של העולם, הם אחראים על יישום המגמה של הקב"ה. כלומר, הקב"ה לא בחר בעם ישראל מתוך מבחר אומות, אלא יצר אותם. אי לכך, לא ייתכן שהוא יחליף אותם באומה אחרת. כל המציאות כולה נגזרה ונבראה בהתאם לעם ישראל שהוא הראש והיסוד של העולם כולו, ולכן לא ייתכן שאומה אחרת תחליף אותו.

בשונה מהייחוד של עם ישראל, ישנה ייחודיות הפוכה באומות העולם, והיא האומה הנקראת עמלק. ייחודו של עמלק הוא בעובדה שהוא ראשיתם של הגויים המתנכלים לעם ישראל, ותכונותיו הפוכות ושונות מתכונותיו של עם ישראל הנקרא קודש וראשית לה'. מכך ניתן ללמוד שגם הרדיפות שחווה עם ישראל אינן ב'טעות', אלא חלק מתכנית בריאת העולם.

פרק י

נושא הפרק: עם ישראל שייך לקב"ה גם בגלותם

כאשר האדם שומע ה'דברים אשר הגיעו לעם ה', אשר לא הגיע לשום אמה בעולם, ורוב הצרות אשר באו עליהם, והשפלות היתרה אשר הם ירודים עד עפר ויותר מזוה, ויתרהרהר במחשבתך באולי הוא יתברך עזב אותם, והם אליו כאמה אחרת חס ושלום, ויותר פחות מהם, כאשר הם ירודים אל הכל. אל יבוא בהרהור לבך ובמחשבתך דבר כמו זה, כי מחיב הדעת והשכל שאינו קר, וגם המוחש לא יקבל זה, גם משה עבדו הנאמן וכל עבדיו הנביאים לא העידו עליהם קר.

והנה מחיב זה הדעת והשכל בראיות מופתיות מחיבים מוכרחים, עד שכל אדם בן דעת יראה לפניו דבר זה יותר משמש בצדקה. וזה, כי מן הדברים אשר נתבאר לך בפסקים הקודמים (בפרק ג), מסדר השתלשלות הרבוי מן האחד, ובארנו לך במופת ברור, כי אי אפשר רק שיש בבריאה דבר שהוא ראשית, שהוא קדש וראשית אל הרבוי אשר הוא אחריו, וכמו שהתבאר למעלה. ואם לא כן, היה קשה אף יבוא הרבוי מן השם יתברך אשר הוא אחד, וכמו שנתבאר למעלה. לכן אי אפשר רק שתהיה אמה אחת יחידה, והיא ראשית הרבוי מן האמות בעולם. ואם לא כן, היתה הספק הזה עומד במקומו, מאיזה צד יבוא הרבוי מן הסבה הראשונה, שהסבה הראשונה היא אחת. אבל האמה הזאת היחידה הם ישראל, שהם אמה אחת יחידה נקראת ראשית, וכדכתיב (ירמיה ב. א): 'קדש ישראל לה' ראשית תבואתה. ואמר הכתוב כי האמה הזאת קדש, שהיא אל השם יתברך מפני שהיא ראשית לכל האמות, והדבר שהוא ראשית הוא אל השם יתברך. והראשית הזה הוא אחד, כמו שהתבאר למעלה. ולפיכך הם קדש לה', והם ראשית תבואתו, ושאר האמות הם תוספת, ומזה הצד הוא הרבוי.

אבל מה שכתוב (במדבר כד. ט): 'ראשית גוים עמלק, אין זה שהוא ראשית תבואתו של השם יתברך, זך ראשית גוים. ורצה לומר, כי אמה שהגוים הם מחלקים מן ישראל, לדבר הזה עמלק הוא ראשית, כי הוא יותר מחלק ומבדל מן ישראל משאר אמות, כמו שידוע.

כאשר האדם שומע על הצרות שהגיעו לעם ישראל, צרות שלא הגיעו כמותן לשום עם בעולם - הן בכמותן, כי רוב צרות באו עליהם, והן באיכותן, שמצבם שפל והם ירודים עד עפר ואף למטה מזה - עלול האדם לחשוב אולי עזב השם אותם, ויחסו אליהם כאל שאר האומות, ואולי אף פחות מזה, אשהרי הם שפלים בפני כל האומות. אין לאדם לחשוב כך, כי השכל מכריחנו להודות שאין מחשבה זו נכונה, ואף המציאות המוחשת מעידה שאין דבר זה נכון, וגם משה, עבד ה' הנאמן, ושאר עבדיו הנביאים לא העידו כך על עם ישראל.

השכל מחיב דבר זה, ויש לכך ראיות הגיוניות ברורות ומוחלטות, עד שכל אדם בן דעת יראה דבר זה כדבר ברור, יותר מאשר ברורה מציאות השמש בצדקה. כי בפרק ג התבאר, שהריבוי המצוי בעולם, ואף הניגודים שאנו מוצאים בנבראים, הכל נובע מהבורא האחד. בארנו שם, שיש בבריאה נברא אחד שהוא ראשית, והוא קודם לכל הנבראים, והריבוי הוא תוספת הנדרשת לראשית זו. אם לא נאמר כן היה קשה, כיצד מהאחד ימצא בעולם ריבוי דברים, ואף דברים שהם מנוגדים זה לזה. לכן הכרח הוא שתהיה אומה אחת בין האומות, שהיא ראשית לשאר האומות, שאם לא כן תחזור השאלה, כיצד יתכן ריבוי מהבורא האחד. האומה היחידה שהיא ראשית היא ישראל, שהם האומה שנקראה ראשית, כמו שנאמר: קודש ישראל לה' ראשית תבואתו. נקראה האומה הזו קודש, מפני שהיא מיוחדת לקב"ה. היא מיוחדת מפני שהיא ראשית, כי כל ראשית מתייחס באופן ישיר לבורא. הראשית היא אחת, לכן הם קודש, ושאר האומות הם תוספת לראשית ומכאן הריבוי.

אין קושיה ממה שנאמר: ראשית גוים עמלק, כי אין המשמעות שהם ראשית אצל הבורא יתברך, אלא שהם ראשית הגוים. כלומר, הגויים מובדלים ושונים מעם ישראל, ולעניין זה עמלק הוא הראשית, כי אין שהם הראשית לשוני ולפירוד מעם ישראל, כי הוא נבדל מישראל יותר מאשר שאר האומות, כמו שידוע.

[רק - אלא.]

אין להעלות על הדעת שה' עזב את ישראל

ישראל הם הראשית

עמלק ראשית גוים ולא ראשית ביחס אל הקב"ה

